

Kulturdepartementet

Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Saksbehandler: Birgitte Solbu
Direkte tlf.: +47 45 50 73 89

Vår ref.: 16/3244-3
Deres ref.:

Vår dato: 30.08.2016
Deres dato:

Høringssvar - ny åndsverklov

I. Innledning

Kulturrådet har som formål å stimulere samtidens mangfoldige kunst- og kulturuttrykk og å bidra til at kunst og kultur skapes, bevares, dokumenteres og gjøres tilgjengelig for flest mulig. Fra Kulturfondet, Statens kunstnerstipend og Fond for lyd og bilde gis det støtte til profesjonelle kunstnere og prosjekter innenfor områdene musikk, scenekunst, litteratur, visuell kunst, film og kulturvern. Tilskudd gis etter søknad og på bakgrunn av kvalitetsvurderinger. Kulturrådet har videre et bredt spekter av oppgaver knyttet til utvikling og forvaltning av museumssektoren. Vi er også kontaktpunkt og sekretariat for internasjonalt kultursamarbeid og oppfølging av internasjonale konvensjoner på kunst- og kulturarvsområdet. Kulturrådet driver utviklingsarbeid og er rådgiver for staten i kulturspørsmål. Til sammen forvalter Kulturrådet 1,2 milliarder kroner til kunst og kultur, som kommer hele landet til gode.

Kulturrådet svarer på høringen samlet på vegne av fagadministrasjonen, rådet, styret for Fond for lyd og bilde og utvalget for Statens kunstnerstipend.

Kulturrådets vurdering av forslag til ny åndsverklov er gjort med utgangspunkt i Kulturrådets ansvarsområde, nedslagsfelt og kunnskap om kunst- og kulturfeltet. Vi vil i hovedsak svare på høringen på et overordnet nivå, med vekt på revideringens hovedmålsettinger og lovens språk og begrepsbruk.

På noen områder, der lovforslaget berører Kulturrådets arbeid og ansvar på en særlig måte, vil synspunktene være mer detaljerte og konkrete. Dette dreier seg særlig om Fond for lyd og bildes vurdering av nye bestemmelser som gjelder privatkopiering, museumsforvaltningens vurdering av bestemmelser som berører abm-sektoren, og administrasjonens spørsmål som angår forvaltning av opphavsbeskyttet materiale i egne arkiver.

II. Lovrevideringens intensjoner - overordnede kommentarer

Kulturrådet er positiv til revideringen av åndsverkloven og målet om å bidra til forenkling og modernisering, og mener forarbeidene på en grundig og forståelig måte gjennomgår gjeldende rett, diskuterer synspunkter som har kommet inn underveis, synliggjør dilemmaene som ligger i arbeidet, og begrunner de valgene som er tatt i forslaget.

Kunstnernes rettigheter og inntektsmuligheter

Kulturrådets støtteordninger inngår som en viktig del av det samlede virkemiddelapparatet i kulturpolitikken. Rapporten *Kunstens autonomi og kunstens økonomi* fra 2015 ga entydig dokumentasjon på at kunstnernes økonomiske vilkår ikke har fulgt utviklingen som har vært i samfunnet ellers de siste tiårene. Kulturrådet er opptatt av kunstnerøkonomien, og har fokus på at stipender og prosjektmidler skal gi kunstnerne best mulige betingelser for å skape kunst av høy kvalitet. Arbeids- og fordypningstid og ressurser til ny produksjon er en forutsetning for å sikre både kvalitet og et mangfoldig kunstfelt.

Åndsverklovens beskyttelse av opphavsretten og rettighetshaveres inntektsmuligheter av eget arbeid er et annet politisk virkemiddel for å sikre det samme. Kulturrådet mener det i arbeidet med ny lov er viktig å anerkjenne disse overordnede kulturpolitiske sammenhengene. Balansen mellom de ulike virkemidlene er avgjørende for at samfunnet skal ha og kunne rekruttere gode og aktive kunstnere.

Kulturrådet støtter departementets uttalte og gjennomgående ambisjon om og konkrete tiltak for å bidra til at den nye åndsverkloven skal beskytte de originære rettighetshavernes interesser, og styrke inntektsmulighetene for disse, også i en digital virkelighet. Etter Kulturrådets vurdering er anbefalingene i rapporten *Kunstens autonomi og kunstens økonomi* når det gjelder opphavsrett søkt imøtekommet, noe Kulturrådet ser positivt på.

Kulturrådet stiller seg bak de konkrete endringene i lovforslaget som styrker kunstnernes stilling, og særlig den nye presiseringen av rett til rimelig vederlag og andre nye regler i tilknytning til rettigheters overgang i kapittel 5. Kulturrådet støtter departementets understreking i forarbeidene av at kunstneren, ofte som enkeltperson, er den svakere part i forhandlinger og at det derfor er behov for bestemmelser som eksplisitt ivaretar og trykker dennes interesser. Med de forbehold som er nevnt under avsnitt V. *Museumssektoren og lovforslaget* støtter Kulturrådet også den nye bevisbyrderegelen i § 5-1.

Kulturrådet imøteser den videre konkretiseringen av ambisjonen om å styrke de originære rettighetshavernes stilling.

Samfunnsperspektivet - formidling og bruk av kunst og kulturarv

Kulturrådet anerkjenner samfunnets interesser i å ha tilgang til åndsverk og støtter det balanseprinsippet åndsverkloven fortsatt skal bygge på. Begrepet *ytringskultur* ble etablert i NOU 2013:4 *Kulturutredningen 2014* (den såkalte Enger-rapporten), som et forslag til avgrensning av og begrunnelse for kulturpolitikken og for samfunnets bruk av offentlige midler til formålet. Kunstverks løpende aktivering i det offentlige rom og den offentlige samtale er avgjørende for at kunst- og kulturfeltet skal ha betydning i samfunnet.

For at en slik aktivering skal finne sted er kunsten avhengig av at det finnes infrastruktur (ideelt eller kommersielt basert) som bidrar til at kunst og kulturarv settes i stadig nye kontekster og møter et

publikum. Kulturrådet arbeider både med de store institusjonene i museumssektoren og støtter mindre arrangører, festivaler, visningssteder og arenaer gjennom Kulturfondet. Formidlingsaktørene har ofte begrenset med administrative ressurser og juridisk kompetanse. Kulturrådet støtter derfor målet om enkel klarering som stadfestes i § 1-1 pkt. 2. Kulturrådet mener enkle klareringsordninger vil bidra til reduksjon av ulovlig bruk, at en bredde av rettighetshavere (ikke bare de med størst kommersielt potensiale) får inntekter av sine verk og sin utøvelse, og at et mangfold av formidlingsaktører og arenaer kan drive formidlings- og næringsvirksomhet på kulturområdet på lovlig vis uten for krevende prosesser.

Kulturrådet ser særlig positivt på den nordiske tradisjonen med avtalelisenser, og anmoder Kulturdepartementet om å fortsette innsatsen for å få på plass gode avtalelisensordninger som bidrar både til å sikre kunstnerne rimelige vederlag for bruk og enkel klarering og betaling for brukerne.

Når det gjelder bestemmelsene om rettigheters overgang i kapittel 5 ser Kulturrådet at det ligger en utfordring i å utforme lovtekst som skal gjelde likt for så forskjellige rettighetserververe og -forvaltere som ideelle, offentlige kulturinstitusjoner, som ivaretar og formidler innhold for og på vegne av fellesskapet, på den ene side og store kommersielle selskaper på den annen. Kanskje er det behov for et enda tydeligere skille mellom ideell og ervervsmessig hensikt i noen av bestemmelsene som gjelder rettigheters overgang, og kanskje også et større skille mellom originære rettighetshavere og senere ledd/arvinger, for å sikre fellesskapets interesser i å ha tilgang til kulturhistorisk materiale (se også under avsnittet *V. Museumssektoren og lovforslaget*).

Kulturdepartementet stiller spørsmål (s. 109) om det bør innføres en egen avgrensingsregel for parodier. Med henvisning til ytringsfriheten mener Kulturrådet at det er avgjørende at man i lovverk ikke søker å begrense kunstneres mulighet til å ytre seg kritisk og politisk, også ved hjelp av virkemidler som humor, satire, parafraser og parodier over eksisterende åndsverk. Kulturrådet støtter derfor en videreføring av gjeldende regelverk der parodier anses som nye selvstendige verk etter § 2-4.

Tilpasning til den digitale utviklingen

Med utviklingen innen digital teknologi og sosiale medier har det vokst fram ny delingskultur og -økonomi. Informasjon, tjenester, tekst, bilder og lyd spres, kommenteres, formidles, gjenskapes og gjenbrukes raskt, demokratisk og ikke-stedbundet. Dette har mange positive sider for ytringskultur, miljø og global kommunikasjon. Omløpshastigheten gjør det samtidig krevende å skulle etablere «forsinkende» tillatelses- og betalingsledd, og delingskulturen kan i seg selv bidra til å svekke allmennhetens vilje til å betale for digitalt innhold.

Kulturrådet støtter Kulturdepartementets ambisjon om å tilpasse loven den digitale utviklingen og sikre rettighetshavernes interesser uavhengig av hvilken teknologi som benyttes. Når det gjelder lovforslagets formuleringer ser Kulturrådet at det fortsatt er enkelte begreper og presiseringer som ikke helt følger opp intensjonen. Loven skiller for eksempel i §§ 4-18, 4-23 og 4-24 mellom bruk i analog og digital form. Slike skiller fremstår i økende grad som utdaterte og uhensiktsmessige. Kulturrådet vurderer det slik at det er formålet og hensikten ved bruken som bør reguleres, ikke formatet verket har eller formidles gjennom. Kulturrådet oppfordrer generelt til at åndsverkloven så langt det er mulig likestiller analoge og digitale formater, og ikke legger kunstige føringer for fremtidig spredning og bruk av kunst og kultur.

Kulturrådet stiller seg bak den nye bestemmelsen i § 2-2 tredje ledd, der det gjøres eksplisitt ulovlig å bruke materiale som åpenbart er ulovlig tilgjengeliggjort digitalt.

Kulturrådet registrerer at Kulturdepartementet foreløpig ikke går inn for at § 4-19 *Spredning av eksemplarer* bør åpne for utlån av digitale eksemplarer i bibliotekene (s. 164). I praksis er det først og fremst e-bøker det her er snakk om, men samme problemstilling vil man også støte på innenfor andre uttrykk, kanskje særlig musikk, film og dataspill. Med tanke på at vi står midt inne i en digital utvikling som utfordrer den litterære institusjonen på forskjellige måter, synes Kulturrådet departementet inntar en fornuftig holdning på det nåværende tidspunkt. Bibliotekvederlaget gir imidlertid i dag rettighetshavergruppene et kollektivt vederlag for utlån av trykte bøker. Når e-bøker lånes ut i biblioteket, slik det faktisk gjøres i dag, blant annet gjennom innkjøp i Kulturrådets innkjøpsordninger, utbetales det altså ikke vederlag for spredningen. Vi anmoder om at arbeidet med dette følges tett opp framover, ettersom det er viktig for alle parter å finne fram til en helhetlig modell for innkjøp og utlån av e-bøker i norske folkebibliotek som balanserer rettighetshavernes inntektsgrunnlag og biblioteklånernes tilgang på en god måte.

Kulturrådet stiller seg bak forslaget om en teknologinøytral avtalelisens for tilgjengeliggjøring av audiovisuelle produksjoner i ny § 4-32, men overlater til berørte aktører å vurdere de konkret foreslåtte bestemmelser og formuleringer.

Oppfølging av lovarbeidet

Teknologiutviklingen medfører at økonomiske strukturer, etablerte avtaler og aktørers samspill endres og forskyves, både på nasjonalt plan og i en internasjonal sammenheng. Arbeidet med å utarbeide nye gode, smidige og plattformnøytrale løsninger gjennom forskrifter, avtaler med kollektive rettighetsforvaltere og kompensasjons- og lisensordninger er omfattende og krevende. For at lovrevisjonens ambisjoner om både å styrke kunstneres rettigheter og inntektsmuligheter og samtidig gjøre lovverket tilpasset den digitale utviklingen er det en forutsetning at det legges ned betydelige ressurser i arbeidet med den videre konkretiseringen av regelverket. Kulturrådet anmoder Kulturdepartementet om å prioritere dette arbeidet framover, både nasjonalt og internasjonalt.

Andre kommentarer

Kulturdepartementet ber om tilbakemelding på innføringen av begrepet «opphaver» som erstatning for «opphavsmann» i loven. Kulturrådet stiller seg positiv til begrepets kjønnsnøytralitet og dets kortform, som gjør lovteksten lett å lese selv om ordet gjentas mange ganger.

III. Kunstfeltets praksis og lovforslagets begrepsbruk

Et av hovedformålene med lovrevideringen er språklig modernisering og enklere tilgjengelighet for brukere og allmennhet, noe Kulturrådet ser positivt på. Vi registrerer imidlertid at noen begreper og definisjoner i forslaget framstår som gammeldagse, inkonsekvente eller i liten grad samsvarer med praksis i kunstfeltet. Vi er klar over at det kan foreligge føringer i EUs opphavsdirektiv og andre internasjonale konvensjoner som begrenser endringsmulighetene i norsk lovgiving, og at enkelte begreper er godt etablert som juridiske kategorier. På bakgrunn av den uttalte målsettingen om språklig modernisering og pedagogisk tilrettelegging ønsker Kulturrådet likevel å påpeke noe uhensiktsmessig begrepsbruk, også med den intensjon at dette kan løftes videre inn i revideringsprosesser internasjonalt.

Overordnet mener Kulturrådet det er viktig å få til et nytt lovverk som begrepsmessig er dekkende for en så stor bredde og andel av den kunstneriske praksis som mulig, og som i størst mulig grad tåler at både kunstfelt, kunstneres virksomhet, teknologi, medier og formidlingsmåter er i kontinuerlig forandring.

Kulturrådet støtter forslaget om en tredelt formålsparagraf og innholdsoversikt innledningsvis i den nye loven. Selv om §§ 1-1 og 1-2 har begrenset juridisk betydning og er omgitt av flere problemstillinger (se nedenfor), mener Kulturrådet paragrafene som sådan fungerer som en klargjørende introduksjon både til lovens intensjon og lovtekstens innhold, og bidrar til at loven i økt grad kan forstås av allmenhet, rettighetshavere og brukere.

Kulturrådet støtter videreføringen av åndsverk, verk, kunstnerisk verk, opphaver, utøver, tilgjengeliggjøring og bruk som sentrale begreper i loven, ettersom de fortsatt vurderes å være forståelige, anvendte og relevante for en betydelig andel av det loven er ment å beskytte. Kulturrådet vil samtidig peke på at kunstneres praksis stadig utfordrer og forflytter disse helt sentrale størrelsene. Forhold mellom skaping og formidling, mellom prosess og ferdig verk, mellom original og kopi, mellom kunstner og publikum, mellom menneskeskapt og maskinelt framstilt, mellom virkelig og virtuelt, mellom det individuelle og det kollektive, er i mange sammenhenger flytende. Det er også vesensforskjeller mellom de ulike kunstartene som utfordrer felles betegnelser. Alt dette vanskeliggjør arbeidet med å definere gjenstanden for lovverket. Kulturrådet mener at loven ikke kan, og heller ikke bør, søke å dekke alle tenkelige eksempler og varianter, men må sikte mot å formidle hovedprinsippene så tydelig som mulig. Videre spesifisering må gjøres i forskrifter og ordninger, og i enkeltsaker vil fortolkning være nødvendig.

Ny § 2-1 har til hensikt å tydeliggjøre verkshøydekravet og eksemplifisere hva et åndsverk er eller kan være. Kulturrådet ser særlig to utfordringer i den foreslåtte paragrafen. Begrepet *individuell* i den nye tilføyselsen «som er uttrykk for original og individuell skapende åndsvirksomhet» gir inntrykk av at åndsverk alltid kjennetegnes av at de kan tilbakeføres til én enkeltpersons skapende virksomhet. En god del samtidskunstverk skapes imidlertid gjennom kollektive prosesser (uten på forhånd avklarte roller med opphavsrett til hver sine atskilte deler av verket, som i samleverk). Det samme gjelder for mange tradisjonsuttrykk, der eierskap og stadige gjenskapinger inngår i en kollektiv kultur. Vernet av kollektivt skapte verk er ivaretatt i § 2-6 *Fellesverk*, og etter Kulturrådets mening bør også den innledende definisjonen av åndsverk innbefatte muligheten for kollektivt opphav.

Videre ber Kulturdepartementet om tilbakemelding på oppregningen av eksempler i samme paragraf. Kulturrådet mener det er problematisk at detaljnivået innenfor de ulike kunstområdene er svært ulikt, at til dels marginale uttrykk (billedvev, pantomime) nevnes spesielt, og at andre uttrykk (for eksempel performance) ikke nevnes. Lovteksten bør formidle tydelig at alle kunstneriske verk, både i dag og i framtiden, er omfattet av lovverket. Kulturrådet mener det vil være svært vanskelig å finne et rimelig utvalg av konkrete eksempler på uttrykksformer som skal inkluderes framfor andre, og tror heller ikke en forenkling her vil gjøre lovteksten mindre pedagogisk. Kulturrådet vurderer at et riktigere og mer varig grep, heller enn å liste opp eksempler og enkeltuttrykk, vil være å si at alle resultater av kunstnerisk virksomhet innenfor de etablerte kunstområdene er beskyttet av åndsverkloven.

På bakgrunn av disse synspunktene foreslår Kulturrådet at deler av formuleringene som har ligget i eksisterende lovverk beholdes, og at en ny § 2-1 kan formuleres uten oppregning, for eksempel slik:
«[...] Med åndsverk forstås i denne lov (litterære eller kunstneriske) verk av enhver art og uansett uttrykksmåte og uttrykksform, som er uttrykk for original (evt. «og menneskelig») skapende

åndsvirksomhet, innenfor områder som musikk, scenekunst, visuell kunst, litteratur, film og arkitektur, samt oversettelser og andre bearbeidelser av slike verk, kart og datamaskinprogrammer.»

Kulturrådet anmoder om at benevningen av spesifikke enkeltuttrykk fjernes så langt det er mulig gjennomgående i loven. Kulturrådet stiller for eksempel spørsmål ved om oppregningen etter komma i tredje ledd første punktum i § 4-3 egentlig er nødvendig, ettersom de påfølgende unntakene som nevnes synes å være dekket under det forutgående pkt. h), der «eksemplarer som kan oppfattes som originaleksemplarer» er noe man i utgangspunktet ikke har rett til å lage privatkopier av.

Med henvisning til ny § 3-1 vil Kulturrådet peke på at skillet mellom skapende og utøvende kunstnere til dels er bygget ned, noe som muligens tidvis kan gi uklare skiller mellom opphavsrett og nærstående rettigheter. I den forbindelse vil Kulturrådet også nevne at oppregningen i utøverdefinisjonen som det henvises til, i fondslovens § 1 første ledd andre punktum, ikke favner all kunstnerisk virksomhet som kan regnes som utøvende i dag (eksempelvis forfatteropplesning, slam-poesi, fortellerkunst, performance-kunst, kuratering). Oppregningen her kan med fordel forenkles på samme måte som foreslått i § 2-1, for å kunne dekke eksisterende og framtidige nærstående rettigheter innenfor alle kunstområdene.

Kulturrådet stiller seg bak intensjonen i tilføyelsen «eller folklore» i § 3-1 første punktum, som presiserer at eneretten også gjelder her, og som tydeliggjør at norsk lov er forpliktet på WIPO-traktaten WPPT. Kulturrådet vil likevel bemerke at ordet «folklore» er utdatert og til dels har negative konnotasjoner i kulturfeltet, og at utøverne man med tilføyelsen ønsker å gi vern i liten grad selv vil identifisere sin utøvelse med dette begrepet. Til tross for avvik fra den internasjonale ordlyden foreslår Kulturrådet at begrepet endres til «tradisjonsuttrykk».

Kulturrådet stiller spørsmål ved bruken av begrepet «lydopptak» i lovens kapittel 3 (mv.). Med nytt og enklere produksjons- og overføringsutstyr utvikles stadig nye former for formidling (fremføring eller overføring) av verk via lyd-, bilde-/filmopptak med og av utøvende kunstnere (for eksempel framføring og overføring av opera-, dans- eller teaterforestillinger til kinosal). Kulturrådet antar at også den visuelle delen og de utøvere som bidrar til det visuelle uttrykk i slike opptak er ment å omfattes av lovens kapittel 3, og foreslår at begrepet, der det ikke spesifikt er ment kun å dekke lyd, endres til «opptak», eventuelt «lyd- og bildeopptak». I § 3-6 nest siste punktum gjøres det unntak for «lydopptak som inngår i film (lydfilm)». I vanlig språkbruk vil begrepet *lydfilm* kunne (mis)forstås til å være en beskrivelse av filmen, dvs det motsatte av stumfilm. Uten å ta stilling til unntaket som sådan, foreslår Kulturrådet i parentes heller å bruke begrepet «filmlyd», som vurderes å være mer i tråd med dagligtale og som etter vår mening er dekkende for det unntaket gjelder.

I § 3-9 beskrives enerett og vernetid for «fotografiske bilder». I en rekke påfølgende paragrafer, særlig i kapittel 4, benyttes formuleringen «kunstverk og fotografisk verk» for å tydeliggjøre motsatsen til fotografiske bilder. Dette kan gi inntrykk av at fotografiske verk har en særstilling i loven, noe Kulturrådet ikke kan se at det har. Med henvisning til tidligere begrunnelser for et noenlunde likt detaljnivå i omtalen av ulike åndsverk, ser ikke Kulturrådet noen grunn til å framheve fotografiske verk som noe som skiller seg fra andre åndsverk på det visuelle kunstområdet. Kulturrådet foreslår derfor at begrepet «fotografisk verk» strykes der det nevnes sammen med «kunstverk», ettersom begrepet «kunstverk» også dekker fotografisk verk. Dette er i tråd med formuleringene i dansk og svensk opphavsrettslov. Kulturrådet presiserer at denne språklige kommentaren er uavhengig av de

innholdsmessige synspunktene på samme paragraf som fremmes under avsnittet *V. Museumssektoren og lovforslaget*.

IV. Fond for lyd og bilde og lovforslaget

Fond for lyd og bilde forvalter den kollektive delen av kompensasjonsordningene. Midlene som er avsatt til fondet fordeles til beste for rettighetshavere innenfor musikk, scene, film og billedkunst, hvor tilskudd til tekstproduksjon inngår i de tre førstnevnte fagområder.

Forslag til ny lov legger opp til at åndsverk fortsatt skal kunne benyttes fritt innen det private området (§ 1-1). Fond for lyd og bilde ønsker å påpeke viktigheten av å sikre at tapt inntekt som følge av lovlig privatkopiering kanaliseres tilbake til rettighetshaverne og at det finnes gode kompensasjonsordninger for å styrke kunstnerøkonomien. I dagens digitale virkelighet blir tekstforfattere og visuelle kunstnere i større grad enn tidligere påvirket av de nye mulighetene for kopiering til privat bruk. Fond for lyd og bilde mener kompensasjonsordningene bør gjelde kopiering av åndsverk i bred forstand, og støtter derfor forslaget om at tekst og billedkunst omfattes av den individuelle kompensasjonsordningen.

V. Museumssektoren og lovforslaget

§§ 2-7, 2-10, 2-11 Ukjent opphaver og anonyme åndsverk

Museer (og arkiv og bibliotek) forvalter store mengder fotografier og trykte representasjoner av fotografier som postkort o.l. der verken fotograf eller utgiver er kjent, eller der utgiver ikke lenger eksisterer. En tilsvarende problemstilling kan gjelde opptak og andre representasjoner av tradisjonsuttrykk, som f.eks. folkemusikk. Det kan være svært krevende, til dels umulig, å klarere rettigheter for slikt materiale. Konsekvensen er at anonymt materiale ofte ikke publiseres på internett i frykt for rettighetsbrudd. Uklarheter i rettighetsforhold begrenser dermed bruk som loven antakelig ikke har til hensikt å begrense. Det er derfor viktig at lovrevideringen er tydelig på hvordan museer og andre skal forholde seg til åndsverk med ukjent opphaver. Hitteverkdirektivet klargjør noen slike forhold, men på langt nær alle. Fotografi og visuell kunst inkluderes f.eks. ikke av hitteverkdirektivet, hvilket Kulturrådet i den daværende høringen uttrykte sin forståelse for.

I § 2-10 sier lovforslaget hvordan man skal beregne vernetid for anonyme åndsverk. Lovforslaget inneholder derimot ikke en tilsvarende modell for beregning av vernetid for anonyme fotografiske bilder (§ 3-9). Kulturrådet ønsker dette presisert, f.eks. om det er tenkt at man skal følge samme modell som for beregning av vernetid for anonyme verk.

§ 2-7 gir «forleggeren, eller annen med tilsvarende funksjon» rett til å handle på opphaverens vegne når opphaveren ikke kan identifiseres. Kulturrådet forstår forslaget slik at museer ikke er tenkt inkludert i denne paragrafen.

§ 3-9 Eneretten til fotografiske bilder (skillet verk/bilde)

Museene forvalter ca. 35 millioner fotografier. Det store flertallet av disse er fotografiske bilder, mens en mindre andel har såkalt verkshøyde. Hvor stor denne andelen er er derimot vanskelig å tallfeste, ettersom skillet er uklart, og dermed vanskelig for museene å operasjonalisere. Det skaper for eksempel

utfordringer for museene når de skal utføre sitt samfunnsoppdrag ved å gjøre samlingene digitalt tilgjengelige for publikum. Senest i januar 2016 var ulikt syn på verkshøydekravet utgangspunkt for en rettssak mellom etterkommere av fotograf Sjøwall og Norsk folkemuseum.

I dagens lovfortolkning henvises det som regel til Ot. prp. nr. 54 (1994-95) s. 9 hvor det sies følgende om forskjellen på et fotografisk verk og bilde:

«Et fotografisk bilde viser hva som faktisk kunne sees fra en bestemt posisjon i et gitt øyeblikk. Et fotografisk verk vil i tillegg til dette ha andre, estetiske referanser; det vil med kunstneriske virkemidler gi uttrykk for noe mer enn de ytre fakta, være fotografens tolkning av det han ser og opplever.»

Skillet mellom «hva som faktisk kunne sees» og «noe mer enn de ytre fakta» sier derimot lite om originalitet eller kunstneriske intensjoner sett opp mot de siste tiårenes foto- og kunsthistorie. En rekke sentrale verk fra denne perioden vil vanskelig kunne tilkjennes verkshøyde med Ot. Prp. nr. 54 som utgangspunkt.

I høringsnotatet bagatelliseres skillet verk/bilde:

«Tradisjonelt er det fotografiske bildet blitt definert ut fra tekniske kriterier (i motsetning til kriterier som originalitet og uttrykk for selvstendig skaperevne). Definisjonen er enkel å anvende da den i utgangspunktet ikke forutsetter noen kunstnerisk vurdering av resultatet; det avgjørende er å stadfeste at det dreier seg om et bilde som er blitt til ved lysbølggers innvirkning på lysfølsomt materiale» (4.7.1 s. 102).

Her problematiseres definisjonsspørsmålet kun i den ene enden, mens den krevende grensdragningen mellom bilde og verk ikke berøres. I punkt 4.7.4 (s. 103) gis kategoriseringen som hhv. fotografisk verk eller fotografisk bilde «liten praktisk betydning ut over spørsmålet om vernetid, jf. Ot.prp. nr. 54 (1994-95) s. 8».

Her anerkjennes altså den praktiske betydningen av forskjellen i vernetid, som kan utgjøre opp til 55 år, men uten at dette problematiseres eller kommenteres ytterligere. Betydningen av om et fotografi er vernet til 1980 eller til 2035 er av stor betydning både for museer som ønsker å gjøre samlingene tilgjengelige, og for fotografer som eventuelt skal ha vederlag for tilgjengeliggjøringen. Definisjonen kan ha konsekvenser for forvaltningen av flere millioner fotografier i arkiv, bibliotek og museer. Kulturrådet fastholder derfor behovet for en klargjøring av skillet, og anser denne lovrevideringen som en god anledning.

For å ha relevans over tid, bør loven (eller forarbeidene) definere et skille mellom verk og bilde som ikke har ståsted i en begrensende estetisk forståelse av fotografiet, slik Ot. Prp 54 etter Kulturrådets skjønn har. Skillet bør i stedet vektlegge et relativt originalitetskrav målt opp mot samtidige og sjangermessig sammenliknbare fotografier. Er f.eks. et konkret portrettfotografi fra 1976 originalt for sin tid sammenliknet med andre av datidens portrettfotografier, eller andre portrettfotografier fra fotografens produksjon? Fotografens intensjon og/eller fotografiets funksjon bør også tillegges vekt i vurderingen. At et fotografi er produsert for og har operert i en kunstkontekst har betydning for å kunne inkludere fotografisk kunst der de åpenbare estetiske kvalitetene er sterkt nedtonet. Dette må ikke utelukke at også amatører uten tilknytning til en profesjonell eller kunstnerisk kontekst også kan produsere fotografier med verkshøyde.

§ 4-10 Bruk av verk i arkiv, bibliotek og museer

I høringsnotatet s. 147 henvises det til Nasjonalmuseets innspill hvor Nasjonalmuseet ber departementet klargjøre museets rett til eksemplarframstilling for sikrings- og konserveringsformål. Nasjonalmuseet ber om at «det tydeliggjøres at denne del av museets samfunnsoppdrag ikke skal være betinget av klarering og forhandling av vederlag». Eksemplarframstilling i denne forbindelse kan også omfatte verk som ikke inngår i egen samling for eksempel i tilfeller der Nasjonalmuseet håndterer innlånte verk. En slik presisering er relevant også for andre museer.

I departementets vurdering på s. 148 sies det at departementet vil gjennomgå «reglene som gjelder for kunstmuseene» på disse områdene. Selv om det indikeres senere i departementets vurdering vil Kulturrådet gjerne presisere at de samme behovene finnes i alle typer museer, og at gjennomgangen ikke bør avgrenses til kunstmuseene, og aller helst ha et abm-perspektiv.

Det vises også til Nasjonalbibliotekets innspill hvor de påpeker at dagens lovgivning og forskrift kun åpner for eksemplarframstilling/digitalisering av åndsverk i egen samling, og at «dette medfører at de er avskåret fra å utføre digitaliseringsarbeid som er nødvendig for å ivareta norsk kulturarv». Det samme vil kunne gjelde museer, der fellestjenester etablert ved større museer bl.a. innebærer digitalisering av andre aktørers samlinger. Slike tjenester kan både nasjonalt og regionalt gå på tvers av sektorskillene i abm-sektoren. Kulturrådet støtter derfor Nasjonalbiblioteket i at en utvidelse av forskriften til også å gjelde kopiering på vegne av andre abm-institusjoner bør vurderes.

§ 4-23 Gjengivelse av kunstverk og gjengivelse av verk ved reportasje og dagshending

Det fremgår ikke av lovforslaget om offentliggjort personbilde i form av fotografisk verk i skrift av biografisk innhold fritt kan gjengis, eller kun kan gjengis mot vederlag. Dette bør presiseres.

Paragrafen skiller mellom gjengivelse i analog og digital form. Her er Kulturrådet enig med NRK som i innspill har kommentert at skillet er utdatert og at bestemmelsen bør gjøres teknologinøytral. Kulturrådet oppfordrer generelt til at åndsverkloven likestiller analoge og digitale formater. Utfordringene digital spredning skaper (bl.a. manglende kontroll med bruk og vederlag) bør reguleres på andre måter.

§ 4-24 Gjengivelse av kunstverk og fotografisk verk i katalog

Også her skiller det mellom analog og digital bruk. Paragrafen gir kun rett til at katalog kan fremstilles «ved trykking, fotokopiering eller lignende metode». Det er et legitimt behov for et museum eller et galleri og også kunne publisere en katalog elektronisk. Det samme gjelder et auksjonshus sitt behov for å publisere katalogen digitalt, etter som kjøp og salg i økende grad foregår elektronisk. Slik praksis er dessuten i opphavernes interesse, da den direkte og/eller indirekte bidrar til inntekter. Kulturrådet ber departementet oppheve denne begrensningen da den ikke er i samsvar med dagens strukturer, marked og forventninger.

§ 4-25 Gjengivelse av verk plassert i det offentlige rom

Kulturrådet støtter departementets vurdering. En begrensning av ikke ervervsmessig bruk av gjengivelser av verk varig plassert i det offentlige rom ville også ramme museenes legitime publisering av fotografiske bilder som har falt i det fri, med verk i det offentlige rom som sentrale motivelementer. Skillet ville dessuten blitt vanskelig å praktisere.

§ 5-1 Alminnelige bestemmelser om opphavsrettens overgang

Den nye lovteksten legger bevisbyrden «for at rett til å råde over åndsverk er overdratt» på erververen. Kulturrådet har er enig i ambisjonen om å trygge opphaveres interesser, og oppfordringen til at rettighetsoverdragelser avtales. Samtidig vil dette kunne bli utfordrende å praktisere for museer og andre abm-institusjoner som forvalter materiale der rettighetene er overdratt lang tid tilbake fra i dag avdøde opphavere, svært ofte med manglende eller uklare avtaler. Mange museer opplever å møte påstander fra etterkommere av opphavere om at rettighetene ikke er overdratt, eller at overdragelsen ikke åpnet for den aktuelle typen bruk (f.eks. ved kontroversielle formidlingsprosjekter eller nettpubliserings). Dersom museene skulle få bevisbyrden i slike saker vil det kunne kreve store ressurser å dokumentere historiske overdragelser. I verste fall vil materiale eller rettigheter måtte tilbakeføres, med uheldige konsekvenser for bevaring og offentlighetens tilgang. Kulturrådet antar at dette ikke er lovens intensjon og ber departementet moderere endringen, eventuelt tilføye et unntak for museer (og arkiv og bibliotek).

§ 5-6 Åndsverk skapt i ansettelsesforhold

Kulturrådet mener begrensningen av arbeidsgiverens rett til «bruksformer som kunne forutses da verket ble skapt» er for kortsiktig. I dag har museer et legitimt ønske om å publisere åndsverk/bilder skapt i ansettelsesforholdet på internett. Slik bruk kunne ikke forutses så sent som på 1990-tallet. Med dagens hurtige endring av digitale kommunikasjonsformer og -plattformer vil en lignende situasjon fort kunne oppstå. Kulturrådet foreslår derfor at denne begrensningen tas ut.

VI. Forvaltningen og lovforslaget

Som forvalter av Norsk kulturfond, Fond for lyd og bilde, Statens kunstnerstipend og utviklingsmidler til museumssektoren, mottar Norsk kulturråd ca. 20 000 søknader om støtte årlig. En stor del av Kulturrådets innsynskrav angår søknader med tilhørende dokumenter, som omfatter realiserte og urealiserte åndsverk. Innsynskrav vedrørende søknader anses som krevende, blant annet fordi man ikke har noen fullgod hjemmel for unntak for åndsverk. Det er positivt at den nye åndsverkloven er tydelig på viderebruk i § 4-30 første ledd, men det er tvilsomt om kunstnere som leverer inn verk eller skisser til prosjekt vil være enige i at dette er tilstrekkelig, siden dette krever at man stoler på at de som søker om innsyn har svært god kompetanse om lovverket og faktisk respekterer det. Dersom åndsverk og prosjektbeskrivelser spres videre vil det kunne skape betydelige økonomiske problemer for våre søkere. For innsynskrever vil handlinger i strid med nevnte paragraf, medføre få eller ingen konsekvenser, særlig med tanke på at det ikke er obligatorisk å identifisere seg ved innsynsforespørsler. Det er en bekymring for Kulturrådet at tillitsforholdet til søkermassen kan forringes dersom åndsverk gis ut og blir spredd. Kulturrådet som søknadsforvalter er avhengig av søknader med gode prosjektbeskrivelser og vedlagte åndsverk. Det vil være svært problematisk om søkerne begynner å vegre seg for å gi informasjon de anser som sensitiv av frykt for offentlighetens innsyn.

Videre ser vi en potensiell fremtidig problematikk i at dokumenter det gis innsyn i i prinsippet er åpne for innsyn for alle i all fremtid. Så lenge man utelukkende sender ut svar i forbindelse med faktisk mottatte innsynskrav, vil mest sannsynlig offentlighetslovens § 7 første ledd i kombinasjon med ny åndsverklov § 4-30 første ledd være tilstrekkelig, men Kulturrådet stiller spørsmål om hvordan dette skal følges opp dersom regelen i fremtiden blir at man fulltekstpubliserer alle journalposter som ikke skal unntas offentlighet. Dersom åndsverk legges ut på OEP, vil alle i praksis kunne skaffe seg aktuelle åndsverk gratis.

Med hilsen

Tone Hansen
rådsleder

Alfhild Skaardal
utvalgsleder Statens kunstnerstipend

Stein Bjelland
styreleder Fond for lyd og bilde

Kristin Danielsen
direktør

Godkjent og ekspedert elektronisk